

О. О. Маврін

Кримськотатарського народу Курултай

КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ Курултай (кримськотатар. Qırımtatar Milliy Qurultayı, Къырымтатар Миллий Къурултайы) – вищий представницький орган [кримських татар](#). Термін «курултай» має тюрк. походження, його первісно вживали на позначення політ. і військ. ради стародав. монгол. і тюрк. ханів та вождів. Ідея скликання першого К. н. К. виникла на Всекрим. мусульман. з'їзді, що відбувся 25 березня 1917 у Сімферополі за участі 1500 делегатів і обрав [Кримсько-мусульманський виконавчий комітет](#). 1–2 жовтня 1917 він провів з'їзд представників кримськотатар. організацій, на якому вирішено скликати перший К. н. К. (вибори до нього признач. на 17 листопада, першу сесію заплановано провести протягом 17 листопада – 2 грудня). Згідно з постановою Крим.-мусульман. виконав. комітету, у виборах могли брати участь крим. татари, яким виповнилося 20 р. До складу першого К. н. К. обрано 76 делегатів, зокрема 4 жінки. Він розпочав роботу 26 листопада 1917 у ханському палаці в Бахчисараї, засідання продовжувалися до грудня того ж року.

Перший К. н. К., який перебрав усі повноваження Крим.-мусульман. виконав. комітету, проголосив створення Крим. Нар. Респ., ухвалив її Конституцію, держ. символіку, проголосив себе Парламентом, головою якого обрано [А.-С. Айвазова](#), головою нац. уряду – *Н. Челебієва*. Більшов. Росія не визнала Крим. Нар. Респ. та її уряд. Вже 26 січня 1918 більшов. загони із Севастополя перейшли в наступ проти Крим. Нар. Респ., внаслідок чого кримськотатар. уряд повалено (Н. Челебієва більшовики розстріляли 23 лютого 1918). З установленням більшов. режиму в Криму 1920 Росія розпочала планомір. нац.-культур. геноцид крим. татар, апогеєм якого стала масова [депортація](#) корін. народу з Криму 1944. Перебуваючи за межами батьківщини, крим. татари розгорнули активну діяльність, спрямов. на нац. відродження і відновлення народу у всіх його правах.

У період рад. окупації нац. рух крим. татар не мав єдиного керів. центру, його діяльність координувалася через обласні таємні з'їзди і наради. У 1970–80-і рр. у ньому виокремилася декілька груп – від помірков. щодо рад. влади до радикал., які у жодних формах не

сприймали окупац. режим. Пожвавлення нац. руху крим. татар припало на серед. 1980-х рр., період лібералізації рад. режиму, відомий як «перебудова». 11–12 квітня 1987 у Ташкенті відбулася 1-а Всесоюзна нарада представників ініціатив. груп, що ухвалила звернення кримськотатар. народу до ген. секр. ЦК КПРС [М. Горбачова](#) з вимогою забезпечення прав і свобод. Тоді ж з метою координації діяльності створ. Центр. ініціативну групу, оформлення якої як вищого керів. органу нац. руху крим. татар завершено на 2-й Всесоюз. нараді представників ініціатив. груп 13–14 червня 1987. Центр. ініціативна група мала статус постійно діючого кримськотатар. органу на період між всесоюз. нарадами. Проте вже на 5-й Всесоюз. нараді 29 квітня – 2 травня 1989 у м. Янгіюль (Ташкент. обл.) прийнято рішення заснувати суспільно-політ. Організацію кримськотатар. нац. руху, яка стала правонаступником Центр. ініціатив. групи.

Першим головою Центр. ради Організації кримськотатар. нац. руху обраний [М. Джемільєв](#), всі наступні форуми, з'їзди і наради цієї організації відбувалися на істор. батьківщині – у Криму, куди від кін. 1980-х рр. масово почали повертатися крим. татари. З розгортанням нац.-визв. рухів народів СРСР, демократ. зрушеннями в суспільстві постала потреба об'єднання суспільно-політ. руху крим. татар у заг.-нац. представниц. орган. 8 березня 1990 на засіданні Центр. ради Організації кримськотатар. нац. руху сформовано робочу групу для вивчення можливості скликання К. н. К., а 23 вересня того ж року відбулися Установчі збори Організац. комітету з підготовки К. н. К., які затвердили «Положення про організацію виборів делегатів на з'їзд кримськотатарського народу», що мали відбутися як дворівневі. У виборах мали право брати участь усі крим. татари, яким виповнилося 16 р., при цьому виборщиків (1 від 30-ти осіб) обирали відкритим (інколи – таєм.) голосуванням, а делегатів з'їзду на конф. – таємним. Осн. мета скликання К. н. К. – вирішення нагал. питань повернення крим. татар у Крим і відновлення повноти їхніх нац.-політ. прав. В опозицію до Організац. комітету з підготовки К. н. К. стала нечисленна група активістів під керівництвом Ю. Османова, відома як Нац. рух крим. татар. Вибори, що відбулися восени 1990 – навесні 1991, піднесли нац. самосвідомість крим. татар у всіх регіонах їхнього проживання на тер. СРСР.

Проведення з'їзду признач. на 26–30 червня 1991 у Криму. Незважаючи на спротив рад. влади Криму, завдяки актив. позиції крим. татар 26 червня 1991 у Сімферополі відкрилася 1-а сесія 2-го К. н. К., на яку обрано 255 делегатів. Також надіслано запрошення держ. органам СРСР і союз. респ., суспільно-політ. та правозахис. організаціям і ЗМІ. Однак із представників держ. органів на засіданнях К. н. К. були присутні лише голова РМ УРСР і заступник голови РМ Криму. Натомість значну увагу до роботи К. н. К. виявили як заг.-союзні й укр., так і закордонні, насамперед турец., ЗМІ. На 1-й сесії 2-го К. н. К. обрано [Кримськотатарського народу Меджліс](#) (голова – М. Джемільєв); ухвалено низку важливих документів, серед яких – Декларація про нац. суверенітет кримськотатар. народу, Звернення до кримськотатар. народу, мешканців Криму, Президента і ВР СРСР, ВР УРСР,

ООН, парламентів і урядів іноз. держав, міжнар. організацій, Резолюція про повернення крим. татар на батьківщину, Постанова про нац. прапор і гімн кримськотатар. народу.

У своїй діяльності К. н. К. послуговується міжнар. актами, правовими нормами України та влас. регламентом, згідно з яким 250 делегатів К. н. К. обирають терміном на 5 р. крим. татари та чл. їхніх сімей, незалежно від національності, які постійно проживають на території України або є її громадянами. Офіц. мова – кримськотатарська. До повноважень К. н. К. належить врегулювання відносин у сфері суспільно-політ., екон., культур. життя народу, його сесії скликають не рідше одного разу на 2,5 р. Третій К. обрано 1996, 4-й – 2001, 5-й – 2007, 6-й – 2013.

Рекомендована література

1. Документи Курултая кримскотатарского народа (26–30 июня 1991 г.) // Крымскотатар. нац. движение. Т. 2. Москва, 1992;
2. Бажан О. Г. Кримськотатарський національний рух (друга половина 40-х – початок 90-х років) // Крим. татари, 1944–94: Статті. Док. Свідчення очевидців. К., 1995;
3. Гарчев П. Курултай і Центральна Рада // Крим. студії. Інформ. бюл. 2000. № 1;
4. Чумак В. А. Україна і Крим: спільність історичної долі. К., 2013.

Бібліографічний опис:

Кримськотатарського народу Курултай / О. О. Маврін // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-1533>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).